

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Išsipildymo ženklai

2012-11-05

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Literatūros mokslas ir kritika

AUTORIUS: Valdemaras Kukulas

DATA: 2012-11

Išsipildymo ženklai

Valdemaras Kukulas

Paskutiniaisiais gyvenimo metais poetas, literatūros kritikas Valdemaras Kukulas (1959–2011) intensyviai rašė studiją apie Paulių Širvį – ilgai brandintą, didįjį savo gyvenimo kūrinį. Deja, darbo užbaigti nespėta, tačiau didžiama parašyta. Spausdiname studijos, kuri ateityje turėtų pasirodyti atskira knyga, pirmąjį, išanginį, skyrių.

Pauliaus Širvio gyvenimo ir kūrybos išvalgos

Paprastai sakoma: turi praeiti mažiausiai ketvirtis amžiaus nuo poeto mirties, kad pradėtų ryškėti tikroji jo kūrybos vertė, nes be tokios intelektualinės ir laiko distancijos pro ideologinę ir estetinę konjunktūrą paprasčiausiai nematyti teksto. Ir išties: mirė puikus poetas Albinas Žukauskas, bet, kol nepraėjo minėtasis amžiaus ketvirtis, niekas nediršta prisiliesti nei prie jo kūrybos, nei prie jo asmenybės, o prisilietimai prie ne taip seniai mirusio „poezijos vulkano“ Eduardo Mieželaičio kūrybos primena veikiausiai ne šio kūrėjo poezijos tąsą „gyvajame gyvenime“, o kasdienį bandymą vis iš naujo paliudyti, kad šis poetas tikrai mirė: iš dešimčių tomų jo kūrybinės produkcijos taip ir nepavyksta „išspausti“ šio kūrėjo poetinės esencijos, ir paties jo įsitikinimas, kad „viską atsirinks laikas“, deja, nepasitvirtina. Laikas tik dar labiau sujaukia tai, ką pats poetas, gyvas būdamas, sąmoningai ar nesąmoningai vėlė, painiojo, o poezija, šiaip ar taip, pačia bendriausia prasme yra harmonijos, sutapimo su pasauliu, ištirpimo tame pasaulyje menas, ir laimingu atveju ne ją kas nors iš kur nors renkasi, o ji pati nusprendžia, ką įsileisti į savo uždara estetinę teritoriją, o ko – ne. Paulius Širvys pats ne kartą atrinkinėjo ir perrinkinėjo savo eilėraščius (galbūt todėl jo palikimą ir tesudaro maždaug aštuoniasdešimt eilėraščių; tiksliau nusakyti būtų sunku, nes kai kurie variantai traktuotini kaip visiškai savarankiški kūriniai), taigi atliko juodą laiko darbą, ir turbūt todėl jo kūrybą bus ištikęs toks laimingas likimas:

per trisdešimt metų, praėjusių nuo jo mirties, nebuvo nė vienu, kuriuos galėtume pavadinti tylos metais – kasmet rodėsi skirtingos atsiminimų apie poetą knygos, buvo sudarinėjamos vis naujos didesnės ar mažesnės jo kūrybos rinktinės, tarsi iš nežinios vis radosi ir radosi niekam nežinomi jo rankraščiai (o po mirties atrodė, kad neliko nieko: viskas išmėtyta, išvogta). Negana to, parašytos net kelios dokumentinės apysakos apie P. Širvio gyvenimą. Įvyko neįtikėtinas dalykas: labiausiai išbaigtą, pačią save susisteminusią ir į visumą suveržusią kūrybą (apie kurią sakoma: pasirašyta gyvenimu) nesibaigiančios interpretacijos, faktiniai ir metodologiniai papildymai (vėlgi paradoksas: skaidriausią, visų tarsi savaimė permatomą lyriką pamėgo sudėtingiausių, komplikuočiausių metodologijų taikytojai) pavertė atviriausia poetine teritorija visame šiandienos poezijos lauke. Juk tikrai šiandien nėra poeto, kurį vienodai pagarbiai minėtų ir klasikas Algimantas Baltakis, ir avangardistas Benediktas Januševičius, ties kurio kūryba vienodai pagarbiai susikaupę ir pozityvistinių, sociologinių nuostatų persmelktas Vitas Areška, ir struktūralistas Kęstutis Nastopka. Tuoj po poeto mirties Marcelijus Martinaitis rašė neįsivaizduojamą monografiją apie P. Širvį, nes aprašyti tokią skaidrią, tokią pirmapradeę poeziją tiesiog neįmanoma, ji negali ir nenori paklusti jokiai terminologijai; dabar gi atrodo, kad monografija apie šį poetą neįmanoma todėl, kad ji jau seniai parašyta: atsiminimai surinkti ir išleisti be jokių ekspedicijų, eilėraščio muzikinis garsiaraštis „iššifruotas“ be jokių muzikologų pagalbos, o visa interpretacijų įvairovė yra atmintis tos gausybės žmonių, kurie P. Širvį vis dar tebemoka atmintinai. Ar yra kitas toks poetas Lietuvoje?

P. Širvys yra vienas iš nedaugelio tikrai išbaigtų ir užbaigtų poetų. Tai, ką jis užrašė, yra absoliučiai viskas, ką jis apskritai ir tegalėjo parašyti, ir šitą absoliutų kūrybos baigtinumą liudija paskutiniai dešimt jo gyvenimo metų, kuriuos jis sąžiningai ištylė. Įdomu būtų pasvarstyti, ar tik nebus tas tylos dešimtmetis aktyviausias, intensyviausias jo kūrybos dešimtmetis, o dabar tepasakysime, kad tobuliausias P. Širvio kūrybos išbaigtumas yra ir didžiausia tos kūrybos problema. Nes čia nėra nei juodojo, nei baltojo traukos ar atstūmimo poliaus, čia nėra nei pliuso, nei minuso, ir magnetas veikia pažeisdamas visus magneto veikimo dėsnius. E. Mieželaitis dar jauną P. Širvį auditorijai pristatinėjo kaip patį didžiausią tų dienų lietuvių lyriką, o Teofilis Tilvytis, labai norėjęs vadintis šio poeto kūrybos mokytoju, geriausią jo ciklą „Ilgesys – ta giesmė“ išvadino dekadentiniu ir beidėjiniu kūrinium, kuris autorių nuves vien klystkeliais (1). Slaptasis sovietmečio lietuvių inteligentų guru Juozas Keliuotis apie P. Širvį atsiliepė be išlygų: „Širvys – tikras poetas, poetas iš pašaukimo, betarpiškas jausmas. Turi pagrindinę poeto savybę – labai nuoširdus“ (2), o absoliutus Nepriklausomybės metų lietuvių intelektualų autoritetas Vytautas Kavolis, Rašytojų klube kalbėdamas apie lietuvių ir išeivijos poetų paraleles, apie P. Širvį tepasakė tik tiek: „Tai jau už poezijos ribų.“ Kitaip tariant, poetas, nevertas net analizės. A. Baltakis prie P. Širvio kapo kalbėjo: „Ir apie Širvį galima pasakyti taip, kaip pasakė Gorkis apie Jeseniną: jis „ne tiek žmogus, kiek organas, gamtos sukurtas vien poezijai“ (3). O Tomas Venclova, po daugelio metų paklaustas apie savitą Rytų aukštaičių lyrizmo tradiciją, atsakė net neieškodamas diplomatiškesnių retorinių figūrų: „Strazdo ir Vienažindžio figūros mūsų literatūroje keliamos kiek perdėtai. Vadinti vieną „lietuvišku Villonu“, o kitą „lietuvišku Petrarca“ yra nesusipratimas. Tradicija, einanti nuo šių dviejų aukštaičių per kitus du aukštaičius – Miškinį ir Širvį, kurią nepagarbiai pavadinau „alkoholiškai armonikine“, man labai tolima. Ji maždaug atitinka Jesenino tradiciją Rusijoje: „paklydusio kaimo vaiko“, šiuolaikinėje civilizacijoje sutrikusio

boheminko tradicija. Tai jau anachroniškas ir nedaug naudos kultūrai duodantis dalykas“ (4). Panašių prieštarų galėtume prirankioti puslapių puslapius, jos pasako ne daugiau, negu pačios gali liudyti už save, ir jei čia pateikiami keli jų fragmentai, tai tik todėl, kad įsitikintume, jog prie P. Širvio kūrybos esmės atskirai negalima prieiti nei iš metafizinės mistinės poezijos prigimties, nei iš racionalistinės kokios nors griežtos metodologijos pusės. Bene tiksliausiai, nes nuolankiausiai, apie ją kalbama mirties ar šiaip kokių socialinių, dvasinių pervartų akivaizdoje. Juk įrašas Vytauto Kubiliaus dienoraštyje nėra joks vertinimas, nes pirmiausia jis dienoraštinis, o vis dėlto kiek daug pasako (nes nutrina ribą tarp gyvenimo ir kūrybos, o tai, kalbant apie šį kūrėją, visada bus tin svarbu): „Palaidojom Paulių Širvį. Buvo šalta ir graudu. Vargu ar kuri kitą poetą palaidos tokia minia. Po K. Binkio jau niekas nebuvo iš poetų sukūręs legendos, o jis sukūrė. Ir be jokių pastangų. Jam išėjo natūraliai. Jis mokėjo gyventi kaip poetas, kaip poetas romantinės laisvės, polėkio. Literatūra jam nebuvo profesija, pragyvenimo būdas, karjeros laiptai. Jis, regis, visai nė nesirūpino, ar išeis jo knygelės, ar ne. Jis gyveno tokį vėjų išblaškytą gyvenimą, be pinigų, be automašinos, ir iš savo sujaukto gyvenimo jis mokėjo padaryti nuostabiai tyrus eilėraščius.“ Tikslu, išvalgu ir akivaizdžiai nutvieksta mirties amžinybės. Bet tai dar ne viskas. Svarbiausia bus pasakyta kitais dviem sakiniais: „Ar jis skaitė kitų poeziją, ar skaitė kritiką, – nežinau. Bet turėjo dievo duotą talentą ir dainavo. Iš kažkokios gilumos, tolesnės negu intelektas. Ir aš stovėjau tarsi susigėdęs. Vis programavau modernizaciją, o tikri gabalai lyrikos dygsta čia pat. Ir aš galėjau parašyti, bet neparašiau“ (5). Pinasi dar viena P. Širvio kūrybos recepcijos priešara: tiek jam gyvam esant, tiek dabar visi žinojo ir žino, ką derėtų parašyti, bet niekada niekas neparašo. O neparašo todėl, kad kiekvienas parašytas tekstas apie P. Širvį tarsi automatiškai virsta netiesa? Ir todėl: poeto legenda. Ir todėl: poezija *par excellence*, poezija be jokių priemaišų, kurios nereikia nei teigti, nei neigti. Ji pati save ir argumentuoja, ir pagrindžia.

Paradoksalu, bet neįtikėtinas P. Širvio lyrikos išbaigtumas leidžia su ja daryti kito poeto atveju, atrodytų, šventvagišką dalyką – išskaidyti ją į tris nelygiavertes, nevienareikšmes dalis. Pirmąją dalį sudarytų eilėraščiai, priklausantys absoliučiajai poezijos erdvei, nepavaldūs nei istoriniam, nei estetiniam laikui. Tai būtų „Nemunas“, „Aš – beržas“, ciklai „Ilgesys – ta giesmė“ bei „Ir nusinešė saulę miškai“, „Nutolę toliai“, „Jūreivio keliai“, „Kai brendu naktimi“, „Ateisiu tylią naktį“, „Ugniasargė“. Tai būtų viso labo nepilnos dvi dešimtys eilėraščių, galinčių reprezentuoti jau ne konkretų poetą, o poeziją apskritai. Aukščiausias lygmuo, kai apie kokybę jau nekalbama. Ir tobuliausia formalioji teksto struktūra, kai atskirai apie jos dėmenis jau nebekalbama, tik pavydžiai atsidūstama. Kitą pluoštą sudarytų eilėraščiai, reikšmingi ne tik paties poeto, bet ir visai XX a. lietuvių lyrikos istorijai: „Malėjos dukra“, „Sartų žuvėdros“, „Suraski tą žvaigždėlę“, „Ugnimi neišdeginsi“, „Laiko lašai“, „Kareivio daina“, „Paola“, „Žiedais pražydėsiu gėlių“, „Prie pasakų miesto“, „Ugnelė“, „Berželiai – bočių vygė“, „Beržai baltieji broliai“, „Praplėšta krūtine“, iš dalies ciklas „Tave iš amžių nešėm“, gal dar „Močiutė obelis“ ir „Saulė ant bėgių“. Tai būtų didesnis nei dvidešimties kūrinių pluoštelis, koreguojantis ne tik paties P. Širvio, bet ir jo bendražygių Juozo Macevičiaus, Antano Jonyno, Kosto Kubilinsko kūrybos intencijas bei vertinimus. Visa kita (atimkite, kiek lieka iš aštuoniasdešimties tekstų, apskritai sudarančių P. Širvio kūrybos aktyvą) – kontekstas, galintis paaiškinti, argumentuoti kitus, geresnius tekstus, aplinka, kurioje pati savaime skleidėsi ir tvirtėjo poetinė P. Širvio kalba. Prie šio pluošto šlietūsi ir gausybė poeto jaunystės publikacijų rajoninėje ir respublikinėje

spauodoje – ir ne tik poezijos, bet ir prozos. Savo apimtimi iš periodikos surankiota kūryba, ko gero, gerokai pranoktų spausdintąją, bet, deja, nei svarbiausių šio poeto melodikos ypatybių, nei slaptųjų jo kūrybos potyrių ir prasmių ji jau nepakeis. Bet visos šios grupės (taip pat ir paskutinioji) sudaro vientisą, išbaigtą poetinį pasaulį, kurį, tegu ir atsargiai, galėtume vadinti P. Širvio poetine sistema.

Beje, ir šis aspektas vėlgi daug ką jaukia, velia pomirtiniuose P. Širvio kūrybos vertinimuose. Juozas Girdzijauskas sako: „Jo talentas atsiskleidė iškart, todėl vėlesniuose rinkiniuose nematyti svarbesnių pakitimų, eiliavimo raidos“ (6). Jam antrina V. Areška: „Su pirmaisiais rinkiniais – „Žygio draugai“ (1954) ir „Ošia gimtinės beržai“ (1956) jis prabilo kaip poetas, kuriam nebuvo pirmųjų ar antrųjų talento brendimo etapų. Talentą ir meninę nuojautą jis jau turėjo“ (7). Atrodytų, tarsi P. Širvys iš karto prabilo paskutiniojo savo rinkinio „Ir nusinešė saulę miškai“ eilėrašciais, ir visa jo kūryba tėra vienas garuojantis kraujo lašas ant stingstančių kūrėjo lūpų, galutinis ir neapskundžiamas parašas po paskutiniu atodūsiu. Iš tiesų P. Širvio kūrybinis bagažas yra mažiausiai dukart didesnis, negu apima rinktinės „Ilgesys – ta giesmė“ kanonas, ir įdomiausia, kad poeto pažinimo, jo paslapties įminimo prasme ana „nežinomoji“ dalis yra netgi svarbesnė, įdomesnė už visų pripažintąją ir išimintąją. Šiaip jau tradiciškai laikoma, kad pirmasis išspausdintas P. Širvio eilėrašties yra „Tegu skamba“ („Jaunasis ūkininkas“, 1939 m. vasario 6 d.). Faktas lieka faktas, bet visas eilėraščio patosas verstų galvoti, kad šis eilėrašties parašytas mažiausiai pusantų metų vėliau negu datuojamas („Tegu klauso / Baltos snaigės – / Šiandien laisva Lietuva!“ Arba: „Tegu ūžia / Žalios girios, / Aidą nuneša laukais, / Kad vergija / Seniai mirė – / Jos užžėlę ir kapai“) arba yra kurio nors kito, anksčiau gyvenusio revoliucinio poeto parafrazė. Šį įtarimą sustiprintų ir formos kanonas: sakau – kanonas, nes tai nėra atsitiktinė eilėraščio struktūra. Tai modelis, kuris P. Širvio kūryboje virs vienu iš dažniausiai pasikartojančių, ir, tarkim, pirmasis pokario respublikinėje spaudoje pasirodęs eilėrašties taip pat parašytas tuo pačiu ritmu, analogiškai skaidomos ir strofos eilutės: „Kad žydėtum / Ir garsėtum, / Lietuva šalele, – / Mes parimom / Tarp arimų / Antkapiais prie kelio“ („Antkapiai prie kelio“) (8). Panašiu kanonu grindžiami ir daugelis nebaigtų šeštojo dešimtmečio pabaigos P. Širvio fragmentų: „Pro spygliuotas vielas, / Pro sargybas budrias / Iš nelaisvės baisiosios pabėgau“ (9). Arba: „Mėlynos akys, / Tolimos akys – / Mėlyni lino žiedai – / Neišbučiuotos, / Mielos mylėtos, / Kaip obuolėliai veidai“ (10). Tad pirmosios poeto publikacijos klausimas problemiškas net keliais aspektais, ir vargu ar kam nors pavyks vienareikšmiškai jį išnarplioti. Akivaizdžiau, kad tais pačiais 1939 m. P. Širvys ima itin aktyviai rašyti į „Mūsų jaunimą“. Tam pačiam žurnalui apie tą patį žurnalą tais pačiais metais jis rašo: „Iš pirmųjų pažinties dienų mudu pasidarėm neatskiriami draugai. Jis visą laiką rūpinasi manimi, skurdžios lūšnos sūnumi, aš jautriai išgyvenu visus jo gyvenimo įvykius: džiaugsmingai žvelgiu į kiekvieną jo naują žingsnį, liūdžiu jo skundais“ (11). Bet tai jau P. Širvio publicisto pradžia, kuri kol kas mūsų nedomina. P. Širvio poeto pradžia dar labiau atitolina jaunystės draugas Alfonsas Krasauskas: „Štai tada Poviliokas man ir pasisakė: jis taipogi bandęs rašyti šį bei tą. Parodė, savo kamaraitėje. Tai neilgas vaizdelis ar novelė. Bet įstrigo atmintyje: buvo ten keletas eiliuotų dalykelių, ir aš paprasčiau paskaityti. Visi ar beveik visi eiliavimai ne apie meilę, kažkas Jakubėno ar Julmio maniera – apie laisvę, vargo žmogaus neviltį, fašizmą, karo siaubą...“ (12) Kalbama maždaug apie 1937–1938 m. žiemą, ir šis paliudijimas bus itin svarbus, kai imsime kalbėti apie vidinę P. Širvio poezijos raidą. Pasaulinės revoliucijos, kovos prieš

išnaudojimą pasauliniu mastu motyvai (Julmis – poetas Aleksas Jasutis, žuvęs Ispanijos pilietinio karo frontuose) P. Širvio kūryboje pasirodo anksčiausiai, tad nenuostabu, kad iš jo tekstų jie anksčiausiai ir dings. Antrasis slenkstis, kurį turės peržengti P. Širvys – bekvapė ir beskonė pokario poezijos socialistinė retorika, kurios šio poeto kūryboje susikaupė daugiausia, tad ilgiausiai ir bus bandoma jos atsikratyti. Juoba kad bent jau socialinės tos retorikos potekstės pačiam poetui buvo artimos ir priimtinos. Ir trečia poeto „didžioji nuodėmė“ – banalaus pokarinio romano tematika ir intonacija, kurios iki galo P. Širviui taip ir nepavyks atsisakyti: čia jau ne šiaip artima patirčiai kaip socialinės samdinio patirties atveju. Čia jau sava pačiai prigimčiai, ir argumentas, kad „mane mergos dainuoja“ (13), svarus ir pakankamas poetui išliks iki galo. Tad apie kokį nuoseklumą galime kalbėti, jei poeto kūrybos branduolys formavosi vis ko nors atsikratydamas, vis ko nors atsižadėdamas, vis ką nors paneigdamas – iki tol, kol tapo toks, koks yra šiandien. Kito ne tik eilėraščių tematika, problematika, skaidrėjo, kristalizavosi intonacija ir melodika. Atkrito ištisi žanrai, ištisi pasakojimo būdai, kurie anuometinės poezijos kontekste atrodė nauji ir sugestyvūs (kai kuriuos jų išgyrė net E. Mieželaitis, recenzuodamas P. Širvio knygą „Žygio draugai“) (14). Ir atkrito ne todėl, kad poetas būtų vengęs anekdoto ar lengvabūdiškos replikos (iki gyvenimo pabaigos pasakydavo ir aštresnį žodį, mesteldavo ir savo sueiliuotą kalambūrą). Paprasčiausiai eilėraščio modelis, kuris jau pats lėmė poeto klausą ir estetinę nuovoką (o ne poetas jas formavo), nebeįsileido į savo estetinių patyrimų teritoriją tokio linijinio pasakojimo, kur savaime nelieka vietos nei vidiniam žodžio skambesiui, nei giluminei kalbos muzikai: „Grėbėja švaistosi jauna. / Smagus grėblelis balto uosio. / Krūtinėj kaupiasi daina... / Užgirs ją – širdį atiduosi! // Alėja. Liepos. Na ir... štai: / Lyg pasakų pilis iš cukraus, - / Boluoja rūmų pastatai!.. / „Kalvelį“ šoka liaudies dukros...“ (15)

Įvairiais aspektais revizuotinas ir P. Širvio kūrybos tapatinimas su liaudies daina. Niekas nenuginčys šios poezijos genetinio ryšio su daina – jos muzikalumo, melodingumo, skambumo, bet giminystė dainai apskritai nėra giminystė liaudies dainai kaip visumai, kaip tautos istorijos patyrimų kosmosui. Liaudies kūryba yra pernelyg universalus, pernelyg visuotinis reiškiny, kad jo lytimis ir meninėmis figūromis lengvai disponuotų poetas, kurio patirtyje – viso labo keletas samdinio (pačiais bendriausiais bruožais lyrinis pasakotojas čia galėtų atitikti liaudies dainos atlikėjo situaciją, bet liaudies daina pirmiausia nepažįsta samdinio kaip tokio, čia darbas dirbamas sau ir todėl jis poetizuojamas) ir keletas kario (bendriausiais bruožais lyrinis pasakotojas taip pat atitektų dainos atlikėją, bet liaudies dainos karas nepažįsta nė vieno ženklo, kuriuo buvo nužymėtas P. Širvio kovų kelias) išgyvenimų metų. Čia susiduria dvi mažne visiškai nesusisiekiančios estetinio patyrimo erdvės: skiriasi išgyvenimų ir jų apibendrinimų mastai ir apimtys, nesuderinamos patirties ir patiriamo pasaulio (kosmoso) proporcijos, tad autorinėje kūryboje adresatas ir adresantas yra visai kiti veikėjai negu liaudies mene. Tuo tad keistesnis atrodo „Lietuvių literatūros istorijoje“ pateiktas P. Širvio apibūdinimas: „Širvys kūrybiškai tęsė tautosakinės lietuvių lyrikos tradicijas. Jo eilėraščiai apie karą savo menine struktūra primena lietuvių liaudies karines-istorines dainas“ (16). Ko jau ko, o karinės-istorinės dainos struktūros nei ankstyvojoje, nei vėlyvojoje P. Širvio kūryboje neradau. O juk „Istorija“ rašyta dar tada, kai Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas nebuvo atskirtas nuo Lietuvių kalbos instituto, taigi jis buvo humanitarikos institutas pačia geriausia šio žodžio prasme. Vadinasi, tautosakininkai pernelyg nuolaidžiavo literatams, leisdami savo teritorijoje elgtis gana savavališkai, jeigu ne voliuntaristiškai, o kalbininkai

nepriminė, kad bet kokias literatūros ir folkloro santykių kolizijas patikimiausiai gali išspręsti kalba, nes būtent kalboje jos abi egzistuoja. „Dainuojamoji poezija, praeidama skirtingus raidos etapus, sekė tikrai savo nepakeičiamais vidiniais įstatymais. Maitindamasi tautos vidine gyvenimo energija, ji sudarė ir charakteringiausią nacionaliniu aspektu tautosakos dalį“ (17). Neatsitiktinai čia kalbama apie liaudies poezijos „nekintantį vidinį įstatymą“, kurio laikantis nuo tautosakos turėtų būti atskirta bet kokia literatūrinė kūryba (netgi tokie tiesioginiai sekimai kaip Liudo Giros), kuri neišvengiamai – kiekvienu konkrečiu atveju vis savaip – kuria savą „nekintantį įstatymą“, be kurio ji paprasčiausiai nebūtų kūryba, verta išlikimo. Individuali kūrybinė programa gali būti net sudėtingesnė, gilesnė negu klasikinis liaudies dainos kanonas, bet ji niekada nebus tokia visaapimanti, „visareginti“ kaip liaudies kūryba, kuri kalba ne tik tekstu, bet gal net labiau melodija (o štai prie šitos dermės P. Širvys paskutiniuosiuose eilėraščiuose tikrai priartės, tik paradoksalu – tada jis bus labiausiai nutolęs nuo dainos, ypač senobinės, žodyno). Apskritai konkrečiam žmogui siektis ar pasiekti kosminių tautosakos dėsnių universalumo yra sunkiai protu įsivaizduojamas antuždaviny. Tad santykio su tautosaka tema neišvengiamai turi skaidytis į aspektus, požiūrius, skerspjūvius, o apie tautosakiškumą, net dainiškumą P. Širvio kūryboje kalbėti turint galvoje ją visą – kaip sistemą, kaip vienį – apskritai turbūt būtų neatsargu ir neatsakinga. Vienintelis akivaizdus tautosakos sekimas pasirodė pirmojoje P. Širvio knygoje: „– Kas ankstų rytą / Su vytureliais / Dainuoja dainą? // – Bernelis mano / Su saule kėlęs / Darbelio dirbti išeina. // – Kas ant baltųjų / Dviejų plonųjų / Stygelių griežia? // – Mergelė mano / Žalmarges melžia / Žalioj lankelėj Nevėžio“ (18). Bet šis bandymas turbūt net pačiam poetui pasirodė toks nevykęs, kad daugiau prie panašių eksperimentų jis niekada nebeprisilietė. Akivaizdžiai liaudies dainos poetiką mėgdžioja rankraščiuose likęs šeštojo pabaigos–septintojo dešimtmečio pradžios eilėraštis „Ne ant dalgelių“: „Ne gegutėlės / Tėvelių soduos, / Oi, tai ne raibos – / Kū kū, kū kū... / Tai debesėliu / Vis varnas juodas / Krankšėjo žinią / Karo laukų“ (19). Bet jis – jau pernelyg akivaizdi tautosakos teksto stilizacija, net be L. Girai būdingos sąlyginės distancijos tarp originalo ir mėgdžiojimo, tad į jokių rinkinius nepateko. Kas kita – daina. Literatūrinė dažniau nei senobinė (beje, ištarę terminą „senobinė daina“ mes turėtume sušukti iš atradimo džiaugsmo: štai pagaliau surastas žodis, taikytinas kalbant apie P. Širvio lyrikos dainiškumą. Ne liaudies, o senobinė daina – vien todėl, kad ji mažiau apaugusi mokslinėmis definicijomis ir apima daugiau dainos atmainų negu koks kitas analogiškas terminas). K. Nastopka tik apie dainiškąjį eilėraščių P. Širvio kūryboje ir tekalba: „Dabartinėje lyrikoje dainiškąjį eilėraščių suvokiame kaip tam tikrą kūrėjo nuostatą“ (20). Paprastas eilėraštis dažniausiai yra dainiškasis eilėraštis, o dainiškasis eilėraštis visada yra paprastas eilėraštis: „Atidžiau išsižiūrėjus, už semantinio [P. Širvio eil. – V. K.] paprastumo atsiveria gana sudėtinga išraiška, įnoringi melodiniai vingiai, kryptingi garsų santykiai“ (21). Įsidėmėtinas svarbus vertybinis posūkis – ne būseną, jauseną, o nuostatą. Pats P. Širvys savo eilėraščių taip pat eilėraščiais dažniausiai nevadindavo. Vadino juos dainomis: „Dainą kurti pradėjau, kai dar nieko neišmaniau apie rimą, ritmą ir kitas poetų gudrybes. Mano gimtinėje sunku rasti ne dainininką. Kai susirenka jaunimas, kai harmoningai susilieja dainuojančiųjų balsai į vieną galingą dainos tekėjimą – švelniai virpa oras, virpa ir gęsta seklyčių žiburiai. Kiekvienas čia poetas, kiekvienas čia dainuoja ir kuria dainas. Ir eina daina iš kartos į kartą“ (22). Dainiškumas P. Širvio kūryboje pasirodo vis kitais pavidalais, tad ir apibūdinamas vis kitais aspektais ir kitais žodžiais. „Tiesa ir tai, kad žanrinis pavadinimas nėra

vienintelis žanro kriterijus – liūdnas, mąšlios nuotaikos eilėraštis visai natūraliai vadinamas elegišku (kai kurie naujieji Justino Marcinkevičiaus eilėraščiai), epiškosios Albino Žukausko poringės – baladiškomis, muzikalus, dainiškas Pauliaus Širvio eilėraštis – romansišku. Rastume nemaža, ypač gamtinių eilėraščių, vadintinų idilėmis“, – sako Viktorija Daujotytė (23), ne tik dainos poveikio lauką susiaurindama iki romanso, bet ir įvesdama naują, mums taip pat reikšmingą žanrinę kategoriją – idilę, kuri gali būti itin svarbi kalbant apie antrąjį P. Širvio rinkinį „Ošia gimtinės beržai“. V. Areška V. Daujotytės išvalgą dar siaurina, tikslina: „Romansas ir baladė apskritai literatūroje rutuliojasi paraleliškai. Baladė susijusi daugiau su kolektyviniu subjektyvumu, liaudies gyvenimo likimu, o romansas yra asmeniška daina“ (24). Asmeninės dainos kategorija žymi P. Širvio kūryboje ilgainiui vis stiprėjanti asmeninė, biografinė motyvą, kuris tuo stiprės ir dažnės, kuo sparčiau „atkritinės“ išmukti ir laiko padiktuoti politiniai ir socialiniai motyvai. Tą patį, tik iš kitos metodologinės perspektyvos kalba T. Venclova: „Imituoti vieną ar kitą poetą yra beviltiškas užsiėmimas, nes poetiką kažkokia prasme lemia biografinis tekstas, tam tikra vienkartinė patirtis. Kiek tu cituotum, tavo tekstai atitiks tavo patirtį, kuri iš esmės skirsis nuo kitos patirties“ (25). Čia gal derėtų maža korektyva: ne tik imituoti vieną ar kitą poetą, bet ir sekti kokia nors, šiuo atveju – tautosakinio kalbėjimo – sistema yra beviltiškas reikalas, ir P. Širvio talentas kuo toliau, tuo labiau poetą nuo šios priedermės atpalaiduodavo. Kaip ir, jau minėjome, jam svetimų, laiko primestų motyvų atvejais. Ir štai čia veriasi dar vienas didžiulis P. Širvio kūrybos paradoksas: kuo ji universalėjo, muzikalėjo (o muzika juk yra pats universaliausias meninis patyrimas), tuo labiau biografiškėjo, asmeniškėjo, kol galiausiai įpratome kartoti, kad P. Širvio kūryba tai ir yra visas P. Širvys. Jo gyvenimo faktus dažnai ėmėme aiškinti poetiniais argumentais, o poetinius motyvus – pritemptais gyvenimo ir biografijos faktais.

Tačiau pavojingiausi P. Širvio kūrybos tyrinėjimams turbūt yra ne jo gyvenimo mitai (iš tiesų – dar vienas paradoksas: gausybėje atsiminimų varijuojami vieni ir tie patys faktai, bet kuo jie dažniau kartojasi, tuo mažiau jais galima pasitikėti, nes jokio kito kūrėjo atveju neįmanomas toks kazusas, kai beveik visi pasakojantieji pirmiausia cituoja kitus pasakojančiuosius, o tik paskui liudija savą patyrimą), o abstrahuoti tų mitų apibendrinimai. Vieną tokį – „nuostabaus žmogaus nepakartojamas kelias... Legenda – ne kelias“ – savo atsiminimuose piktai pašiepia Ignas Piktorna (26). Bet čia pat jį metaforizuoja ir aktualizuoja A. Baltakis: „Negalima įsivaizduoti Širvio poeto be Širvio žmogaus, be jo nelengvos, tačiau nuostabiai tyros biografijos. Lygiai kaip sunku įsivaizduoti Širvį žmogų be Širvio poeto. Maža tėra dainių, kurių gyvenimas būtų toks poetiškas kaip Pauliaus Širvio. Jis – poetas iš Dievo malonės, gimęs su žvaigžde kaktoje, ir tai buvo jo laimė ir jo prakeikimas, kaip ir visų didelių poetų“ (27). Pasakymas tuo pavojingesnis, kuo sugestyvesnis, juoba kad pačiais bendriausiais bruožais pasakyta teisybė: P. Širvio gyvenimas išties atrodo poetiškai nuoseklus, bet tik tokiu atveju, jei sutiksime, kad nuo pat pirmų sąmoningų kūrybinių žingsnių ne poetas kūrė poeziją, o jo eilėraščiai nuosekliai kūrė jį patį, su kiekviena eilute atimdami autentiško gyvenimo dieną. Pasąmoningai, instinktyviai, paklusdamas vien talento diktatui P. Širvys kasdien, kasmet vis intensyviau kratėsi savo gyvenimo, savo biografijos (o jos pirmojoje gyvenimo pusėje būta itin turiningos ir įvairios), jei tik tas gyvenimas, ta biografija trukdė skaidrėti, kristalizuotis poetiniam balsui. Ir galiausiai nuosekliai poetinis gyvenimas baigėsi tuo, kad nebeliko nei poezijos, nei biografijos. Liko tyli ir tauri egzistencija. Dar ne mirtis, bet jau tik egzistencija. Bet poezija jau

buvo išsipildžiusi, ir gyvenimo jau buvo visai nebegaila (pagaliau gal jis jau buvo ir užmirštas), tad minima savo mito briauną aštrino ir pats poetas. Autobiografijoje jis rašė: „Ant mano kelio buvo ir švelnių, tikrų gėlių, ir apgaulingų erškėtrožių. Buvo šviesių ir tamsių dienų. Daugiau tamsių. Bet jei kas gražintų mano kelią – praeičiau jį lygiai taip, kaip praėjau“ (28). Pokalbyje su Aleksu Baltrūnu šią maksimą jis pakartoja: „Kiekvienas rašytojas, kaip aš suprantu, visuomet kūryboje daugiau ar mažiau savęs palieka. O gyvenimas... Jei kas man gražintų jaunystę, nepaisant visko, aš – tikiu – vėl tuo pačiu keliu eičiau...“ (29) Kita P. Širvio gyvenimo mito kraštinė – diametraliai priešinga pirmajai: žlugęs, nepavykęs gyvenimas ir visiškai degradavęs, prasigėręs žmogus. Charakteringas aktorius Laimono Noreikos išpūdis, pirmąkart apsilankius P. Širvio bute: „Lyg ir nejauku, lyg ir šalta. Galvoju, šalta negalėjo būti, bet šalta nuo aplinkos, nuo netvarkos, nuo sujaukto ir nešvaraus guolio be paklodžių ir užvalkalų ant pagalvių. Krūvos nuorūkų ir pelenų, sudžiūvusios duonos žiauberės“ (30). Tą pačią laikyseną apibendrina A. Baltakis jau cituotame nekrologe: „Būdavo nesmagu, kai į šį jūreiviška striuke apsirengusį, šilta ir šalta patyrusį žmogų iš aukšto, su nuoširdžia ar apsimestine užuojauta žvelgdavo kai kurie jo kolegos ar šiaip kokie valdininkėliai“ (31). Kita vertus, abi šios poeto legendos, poeto mitologemos kraštinės buvo reikalingos. Pirmoji labiausiai buvo reikalinga literatūros mokslininkams ir patiems poetams (jiems – ypač). Literatūrologai neįmenama talento prigimties paslaptimi guodėsi aiškindami, kodėl P. Širvio kūryba nepaaiškinama, neišanalizuojama: kūrybos psichologija apskritai neapsieina be tam tikros mistikos, *sacrum* metmens, o čia dar – ne tik psichologiniai kazusai, bet ir neįmenama P. Širvio eilėraščio melodikos paslaptis. Poetams P. Širvio mitas buvo svarbus sprendžiant išsilavinimo, intelekto ir prigimtinio talento santykių problemą: naivus, atlapaširdis savamokslis atveria tokias poetinės kūrybos slaptis, kurios neprieinamos šimtamečiams išminčiams, juo labiau – tituluotiems akademiniais vardais. Tokiu atveju vienintelė patikima priedanga savo bejėgystei paslėpti yra aliuzija į nevalingą Dievo balsą, giminybę su paukščiu ir medžiu. O argumentų tokioms aliuzijoms pagrįsti P. Širvio kūryboje daugiau negu reikia. Antrasis legendos apibendrinimo variantas buvo labiausiai reikalingas pedagogams ir miesčionijai. Mokytojams poeto gyvenimo atpasakojimas (kaip vis dėlto apsigavo poetas, savo autobiografiją parašęs per atvirai, per sentimentaliai ir per konkrečiai; būtent tokia autobiografijos tonacija lėmė, kad kuo toliau, tuo labiau jo gyvenimo tekstas ėmė gožti jo kūrybos tekstą) lengvai pakeisdavo jo kūrinių analizę, kuri vidutiniam pedagogui gal ir apskritai neįkandama, be to, būtent skaudi, dramatiška poeto biografija jiems padėdavo paaiškinti mokiniams, kodėl, tarkim, scenoje poetas pasirodė girtas (Vytauto Račicko pasakojimas). Miesčionija demonstravo apsimestinę užuojautą poetui ir tai buvo vienintelis patikimas ir bent jau jiems prieinamas savigynos būdas. Jie negalėjo nejausti, su koku pasidarygėjimu, su kokia pašaipu poetas žiūri į „naujuosius ponus“, tad jų neva gražiais jausmais užmaskuota panieka abipusį santykį bent jau sąlygiškai paversdavo žaidimu, kurio rezultatas turėjo būti 1:1.

Ir vis dėlto labiausiai visus P. Širvio gyvenimo aiškinimus painioja pats jo gyvenimas. Čia viskas atrodo paradoksaliai priešinga logikai ir sveikam protui: jo įsitikinimai, užuot formavę gyvenimo būdą, tą būdą tik dar labiau komplikuoja, o aukštaitiškai atlapa prigimtis, užuot būrusi artimesnių ir tolimesnių „likimo brolių“ ratą, stumia į vis didesnę ir tolesnę vienatvę. Vietoj to, kad būtų pasinaudojęs pirmaisiais pokario metais itin sėkmingai susiklosčiusiomis karjeros perspektyvomis, jis kuo toliau, tuo

kiečiau traukiasi net iš menkiausių, niekuo pernelyg neįpareigojančių komisijų ir tarybų, o karo frontuose užsitarnautais ordinais ir medaliais tepasinaudoja tiek, kad, visai užspeistas dėl savo „netarybinio elgesio“, nusviedžia juos partsekretoriui ant stalo. Patriotas, nacionalistas gerąja šio žodžio prasme (patikslinkime: tai nacionalizmas ne iš knygų, o „iš gyvenimo“) kuo anksčiausiai įstoja į komjaunimą, o vėliau kurį laiką dirba partinį darbą. Pabėgęs iš vokiečių nelaisvės, jis vis dėlto ieško ne besikuriančio ir jau veikiančio lietuviško pogrindžio, o 16-osios lietuviškosios divizijos, kovojusios Raudonosios armijos gretose. Ir ne dėl to, kad būtų slėgusi nuoskauda dėl tėviškėnų išdavystės, kai ji įdavė vokiečiams. Ir ne dėl to, kad nebūtų galėjęs pabėgti nuo jų į tą diviziją lydinčio kareiviuko. Priežastis kita: vokiečių okupantų jis nekentė tikrai, visa savo širdimi, ir turės praeiti daug laiko, kol nacionalinės aistros jo pažiūrų sistemoje užleis vietą ramiems apmąstymams ir apsvaistymams. Ir vėlgi paradoksas: vokiečių jis nekentė ne natūraliai, o pirmiausia „literatūriškai“, nes sunku patikėti, kad skaitytoje literatūroje apie lietuvių–vokiečių santykius šešiolikmetis berniūktis būtų supratęs ką nors konceptualiai. Greičiausiai veikė ir į sąmonę sėdo romantiški protėvių kovų vaizdai, o kryžiuočių vaizdinys taip ir liko apibendrintas vokiečio grobio simbolis ir ženklas. Tikros kovų su vokiečiais patirties iki patenkant į 16-ąją lietuviškąją diviziją – vos keli mėnesiai, ir tai beveik visi – belaisvių stovyklose. Kas kita, kai karas pereitas visas, iki pat galo, iki simboliško pergalės saliuoto: taip, ši patirtis visam gyvenimui liks jo charakterio, mąstysenos, pasaulio pajautos alfa ir omega. Ši patirtis gerokai sukomplikuos ir poeto jauseną bei laikyseną lemtingais pokario metais. Dirbdamas apskrities komjaunimo komitete ir rajoniniame laikraštyje, jis negalėjo nematyti, kas dedasi miškuose ir miestelių aikštėse. Bet dabar jis buvo pirmiausia (ir jau visam laikui) nugalėtojos sovietinės armijos kareivis. Tiesa, iš prigimties, sąsąmoningai jis koks buvo, toks ir išliko savo šalies patriotas, bet tai, kas dabar vyko jo akyse, poetui buvo jau neišsprendžiama dilema: jo tautiečius skainioja okupantai ir jų parankiniai, bet tie patys okupantai yra vakarykščiai jo žygio draugai. Gimtojo kaimo jaunuomenė taip pat pasiskirstė į dvi apylyges dalis: maždaug pusė paauglystės ir jaunystės draugų negrįžo iš karo, o antroji pusė beveik visa atsidūrė miške (o su jais ir, o siaube, jaunėlis poeto brolis Leonas). Gi pats Paulius liko dirbti rajono centre, tarsi nuošaly nuo visko, nors vis dėlto po porą kartų per savaitę pagal pareigas agituodamas važinėjo po kaimus. Nuošalės pozicija patogi, bet labai jau diskomfortiška intelektualiai. P. Širvys gerai suprato, kad jo apsisprendimas pilietinio karo situacijoje turi būti nedviprasmiškas: tai rusams Antrajame pasauliniame kare sprendėsi jų tautos ir valstybės likimas; Lietuvai tas karas buvo primestas ir svetimas, ir pats poetas kraują liejo už svetimus; užtat būtent dabar, pokario miškuose, sprendžiasi Lietuvos likimas, ir toje kovoje tautiečius žudo būtent ginklo broliai rusai. Ši dilema P. Širviui, regis, atrodė neišsprendžiama, ir gal todėl jokiuose raštuose, jokiame publicistikoje pokario metais šiuo klausimu niekur tiesiai nepasisako. Formaliai jis, laimei ar nelaimi, liko oficialaus režimo pusėje. Visi ankstesnieji pasaulėžiūriniai lūžiai – karo mokyklos pasirinkimas, Raudonosios armijos išdavystė pirmąją karo dieną, priešų dukters meilė ir pasiaukojama pagalba – poeto buvo daugiau ar mažiau apmąstyti, tuo tarpu svarbiausias ir žiauriausias poeto gyvenimo klausimas – laikysena pokario metais – liko be atsako, bent jau tokio, iš kurio galėtume spręsti apie lemtingą poeto pasirinkimą. Atsakymas bus pateiktas vėliau – tai visiškai pasitraukimas iš politinės ir visuomeninės veiklos. Bet ir tada, jau visiškai nusivylęs sovietine santvarka ir – pirmiausia – jos valdžia, vienintelę dieną metuose jis švęs būtent Gegužės 9-ąją, ir net slapčia neminėš Vasario 16-osios.

Paauglystėje, jaunystėje į kairę jį stūmė ne tik našlaičio samdinio dalia ir kalnai savarankiškai, vogčia perskaitytos literatūros, bet ir socialinė, visuomeninė Degučių kaimo aplinka: „Degučiai anuomet garsėjo plačioje apylinkėje kaip pažangeivių ir laisvamanių „bedievių“ kaimas“ (32). Beveik visi autoritetingiausi kaimo vyrai buvo paženklinėti revoliucinės 1918–1919 m. patirties, ir P. Širvys buvo geras jų mokinys. Kai 1940 m. birželį sovietų armija peržengė Lietuvos sieną, pagrindinė Degučių komjaunimo kuopelė jau veikė kelis mėnesius, ir jos sekretorius buvo ne kas kitas, o P. Širvys (su A. Krasausku surinko po lygiai balsų, tad šis savo kandidatūrą atsiėmė). Bet su ta pačia 1940-ųjų birželio 15-ąją prasideda ir visi didieji P. Širvio dvasios virsmai. Pirma – kodėl 1940-aisiais, visiems „vargdieniams“ (čia ne socialinės padėties apibūdinimas, o Victorio Hugo „Vargdienių“, kuriuos poetas itin aistringai mylėjo, parafrazė) atsivėrus galimybėms bet kur mokytis, atidus skaitytojas ir aktyvus „Mūsų jaunimo“ bendradarbis pasirenka ne kokią nors humanitarinę ar bent jau praktišką, o Vilniaus pėstininkų karo mokyklą? Negi tik todėl, kad dar neišblėsę jaunatviški polėkiai, kai 1938 m. su tuo pačiu A. Krasausku buvo pasišovę savanoriais vykti į Ispanijos pilietinio karo frontus? O gal tai vis dėlto, tegu iki galo ir neįsisąmonintas, ištikimybės naujajai santvarkai pareiškimas? Bet jeigu ir taip, jaunas P. Širvys nusivilia dvigubai. Jau pačią pirmąją dieną, vokiečiams užpuolus Vilnių, Raudonoji armija savo kariūnus palieka likimo valiai, ir išblaškyti, kasdien vis retėjantys jų būreliai pirmąkart gali savo akimis įsitikinti, kas tai yra sovietų armijos vidaus tvarka ir drausmė. Tai pirmas smūgis besiformuojančiai jauno patrioto pasaulėžiūrai, kuri apmąstyti tenka net keturiose karo belaisvių stovyklose. Kai pagaliau iš paskutiniosios šiaip ne taip pavyksta pabėgti, jo laukia dar vienas, šįkart gal net didesnis smūgis: pasiekusį tėviškę P. Širvį kaimo seniūnas įduoda okupacinei valdžiai, o ši atiduoda jį darbams Vokietijoje. Tad gimtasis kraštas pasirodė besas atšiauresnis ir žiauresnis už svetimą baltarusių kaimelį, kur poetas buvo išslaugytas, kai pabėgo iš belaisvių stovyklos. Darbas vokiečio Ericho Lemke's ūkyje būtų tas pats, kaip ir lietuviškuose ūkiuose, kur P. Širviui teko piemenauti, bernauti, bet va: belaisvio statusas, visiškai nesuderinamas su jo prigimtimi. Netikėta šeimininko dukters Ernos meilė jaunam belaisviui, ir dar vienas lūžis besiformuojančios pasaulėmatos paviršiuje: pabėgti iš nelaisvės, parūpinusi kompasą ir žemėlapius, padeda ne kas nors, o ta pati Erna. Tai ypatingas momentas: poetas visą gyvenimą atsimins šios mergaitės meilę ir meilę jai, bet niekaip kitaip nevadins, kaip tik „priešo dukra“. Vadinasi, „priešo“ sąvokos turinys išlieka nepakitęs, bet gilioji – širdies – patirtis jau neatskiriama nutolsta nuo pilietinių, bendražmogiškųjų ir bet kokių kitokių įsitikinimų. Ir jau kartosis – iki pat gyvenimo pabaigos: kario patirtis suformuos nekintamą moralinį poeto kodeksą, kuris toli gražu ne visada pateisins kad ir to paties karo atsiminimus. Karas suformuos ir sutvirtins jo politinius, pilietinius įsitikinimus, kuriuos nuosekliai griaus pokarinė tikrovė. Tiesa, ne iš karto, todėl čia reikia pasakyti, kad per savo netrumpą gyvenimą poetas turėjo sutapimo su savimi penkmetį, penkmetį, kai buvo galima kalbėti taip, kaip galvoji, o elgtis taip, kaip kalbi. Ir tas penkmetis buvo jo darbo „Tarybinio Rokiškio“ redakcijoje metai. Čia jis galėjo būti kovotojas, ir už tai niekas ne tik kad nebarė, bet netgi gyrė (vėliau, kai poetas įstos į LKP, už tuos pačius dalykus bus skaudžiai, o dažnai dar ir klastingai baudžiamas). Čia jis galėjo būti visų skriaudžiamų ir nesuprastų žmonių užtarėjas, ir į jo kritiką laikraštyje, kad ir kaip keista, buvo atsižvelgiama (vėliau tokios pastangos baigdavosi partiniais išpėjimais, papeikimais ir kelionėmis į vietos milicijos skyrių). Čia jis galėjo būti pats savimi, dainuoti kur norėjo, bendrauti su kuo norėjo, ir tai tik lėmė jo legendos pradžia. Vėliau už savo dainas jis bus metamas iš darbo, o už

vedybas ne su ta moterimi - iš partijos. Keista, kad šio laikotarpio P. Širvys niekur plačiau nereflektavo, neaptarė, juoba kad žiūrint iš tam tikros laiko distancijos akivaizdu, jog kito tokio laikotarpio jis jau niekur ir niekada nebeturėjo. Tiesa, vidinės laisvės, dvasinio komforto požiūriu buvo gal net sėkmingesnių metų, bet tada vidinė laisvė ir anas vidinis komfortas maitino jau tik pats save, mėgavosi tik pats savimi. O čia, Rokiškyje, juo buvo galima naudotis dar ir kitų labai dirbant, kitaip tariant, savo laisvę derinant su atsakingomis pareigomis ir išsipareigojimais visuomenei, kurios svarba ir reikšmė poetas anuomet dar tikėjo. Problemos prasidėjo, kai P. Širvys buvo paskirtas Pandėlio rajono laikraščio „Spalio pergale“ redaktoriumi ir 1950 m. įstojo į LKP. Iš pradžių jis ir čia bandė perkelti savo „rokiškietišką“ patirtį, bet iškart paaiškėjo, kad ir žmonės čia kiti, ir laikas kitas. Svarbiausia, buvo radikaliai pasikeitusi „vadovaujančioji partijos linija“: ir laikraščio temas, ir herojus rinko ne žurnalistai, o partijos rajono komitetas, aprašinėti reikėjo ne konkrečius to komiteto posėdžius ir plenumus, o aukštesniosios valdžios potvarkius, kuriais remiantis tie posėdžiai ir plenumai vykdavo. Redaktoriaus karjera P. Širvio gyvenime baigėsi audringai ir tragiškai. Po šios patirties poetas jau niekad nebebandys kam nors vadovauti, bet kartu ir nesutiks būti kieno nors vadovaujamas. Griežtai reglamentuoto darbo patirtis sustiprino įgimtą poeto nepriklausomumo, laisvės pojūtį ir, o tai ypač svarbu, jo poezijos gyvenimą galutinai atskyrė nuo paties poeto gyvenimo. Vėliau jau niekad jo kūryboje nebebus tokių konjunktūrinių, „užsakominių“ eilėraščių santalkų, apskritai iš viso to, kas Pandėly parašyta, į savo kūrybos aktyvą jis pasiims vos kelis tekstus, o ir tuos vis dar perdirbinės, perrašinės. Išvada iki gaudulio banali: karjeros prasme sėkmingiausias poeto gyvenimo laikotarpis buvo pats nesėkmingiausias, jei ne tragiškas, laikotarpis jo kūryboje. Pandėlio patirtis padėjo tašką ir idėjinio poeto „brendimo istorijoje“: buvęs įsitikinęs komunistas iki gyvenimo galo liks tik formalus partijos narys, dar ir mokesčio dažniausiai nesumokantis. Ir partija jam bebus reikalinga tik tiek, kad partiniai funkcionieriai jo galutinai nesumurkdytų, nesužlugdytų (už tokias, kaip P. Širvio, viešas kalbas žmonės dažnai atsidurdavo neaiškios paskirties ligoninėse, ir tuo jų gyvenimas baigdavosi).

-
- (1) Lipskis S. Spindėjo beržas tolumoj... - Vilnius: Žuvėdra, 2006. - P. 188.
 - (2) Juozas Keliuotis apie rašytojus. Iš pokalbių su Vladu Žuku // Naujoji Romuva. - 2010. - Nr. 2. - P. 102.
 - (3) Baltakis A. Nepaklusnus šunytis. - Vilnius: Vaga, 1989. - P. 113.
 - (4) Manau, kad... Pokalbiai su Tomu Venclova. - Vilnius: Baltos lankos, 2000. - P. 248.
 - (5) Kubilius V. Dienoraščiai. 1978-2004. - Vilnius: LLTI, 2007. - P. 20.
 - (6) Girdzijauskas J. Lietuvių eilėdara. - Vilnius: Vaga, 1979. - P. 121.
 - (7) Areška V. Lietuvių tarybinė lyrika. - Vilnius: Vaga, 1983. - P. 242.
 - (8) Širvys P. Ir nusinešė saulę miškai. - Vilnius: Vaga, 1984. - P. 42.
 - (9) Kol Nemunas bus... - Vilnius: Pozicija, 1991. - P. 181.

- (10) Ten pat. – P. 189.
- (11) Mūsų jaunimas. – 1939. – Vasario 1-28. – Cit. iš: Lipskis S. Spindėjo beržas toluoj... – P. 28-29.
- (12) Krasauskas A. Kur išaugo lietuviškas beržas. – Vilnius: Atkula, 2004. – P. 65.
- (13) Strielkūnas J. Metai su Paulium // Metai su Pauliumi. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007. – P. 88.
- (14) Žr.: Tarybinė lietuvių literatūros kritika. – Vilnius: Vaga, 1980. – P. 381-386.
- (15) Širvys P. Žygio draugai. – Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954. – P. 39.
- (16) Lietuvių literatūros istorija. – T. II. – Vilnius: Vaga, 1982. – P. 59.
- (17) Sauka D. Tautosakos savitumas ir vertė. – Vilnius: Vaga, 1970. – P. 47.
- (18) Širvys P. Žygio draugai. – P. 68.
- (19) Kol Nemunas bus... – P. 199.
- (20) Nastopka K. Išsprūstanti prasmė. – Vilnius: Vaga, 1991. – P. 292.
- (21) Ten pat. – P. 293.
- (22) Kol Nemunas bus... – P. 14.
- (23) Daujotytė V. Kas tu esi, eilėrašti? – Vilnius: Vaga, 1980. – P. 72.
- (24) Areška V. Lietuvių tarybinė lyrika. – P. 244-245.
- (25) Manau, kad... Pokalbiai su Tomu Venclova. – P. 212.
- (26) Pikturna I. Mūsų namai – po kepurėm // Kol Nemunas bus... – P. 38.
- (27) Baltakis A. Nepaklusnus šunytis. – P. 111.
- (28) Širvys P. Ir nusinešė saulę miškai. – P. 248.
- (29) Ten pat. – P. 298.
- (30) Noreika L. Sudegęs, bet nepalūžęs // Kol Nemunas bus... – P. 112.
- (31) Baltakis A. Nepaklusnus šunytis. – P. 114.
- (32) Krasauskas A. Kur išaugo lietuviškas beržas. – P. 47.

